

ПОДОХОДНОТО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ НА ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА – ТЕНДЕНЦИИ И ОСОБЕНОСТИ

Д-р Димитър Ценов¹

Резюме: *Българската данъчна система спада към този тип, който разчита основно на постъпления от косвени данъци. Преките данъци въпреки това, запазват своята важна роля, не само по отношение на фискалната функция, но също и по отношение на регулаторната и икономическата функции на данъците. Експлицитна проява на последните се явява наличието на данъчни облекчения, както и формата и вида на същите. Икономическата теория ни учи, че прилагането на пропорционални данъчни ставки обикновено води до минимизиране на данъчните облекчения. В българската данъчна действителност в емпиричен план се наблюдава друга тенденция – прилагането на пропорционална данъчна ставка при доходното облагане както на физическите, така и на юридическите лица е в съчетание със система от данъчни облекчения, които трудно биха могли да се определят като минимизирани или незначителни. Прилагането на пропорционални, при това сравнително ниски данъчни ставки, в съчетание с наличието на данъчни облекчения, води обективно до намаляване на фискалните приходи от преките данъци, т.е. до минимизиране на фискалната функция на данъка, но е проява на стремеж към други цели, свързани с икономическата политика на държавата.*

Ключови думи: *Данъчни приходи; данъчна политика; преки данъци; данъци върху доходите на физическите лица; данъчна основа; брутен доход; нетен доход; данъчни облекчения*

JEL: H30

DOI:

THE PERSONAL INCOME TAX ASSESSMENT – TRENDS AND CHARACTERISTICS

Dimitar Tsenov, PhD

Abstract: *The Bulgarian tax system falls into the category that primarily relies on revenue from indirect taxes. However, direct taxes maintain their significant role not only in terms of their fiscal function but also in terms of the regulatory and economic functions of taxes. An explicit function of the latter is the presence of tax incentives, as well as their form and type. Economic theory teaches us that the application of proportional tax rates usually leads to the minimization of tax incentives. In Bulgarian tax reality, an empirical tendency is observed – the application of a proportional tax rate in income taxation for both individuals and legal entities is combined with a system of tax incentives that can hardly be described as minimized or insignificant. The application of proportional, relatively low tax rates, in combination with the presence of tax incentives, objectively leads to a reduction in direct tax revenues, i.e., to the*

¹ dimitar_tsenov@mail.bg, ТД на НАП Пловдив, Дирекция „Контрол“, отдел „Ревизии“; хоноруван преподавател по „Публични финанси“ и други дисциплини в ПУ „Павел Хилендарски“ – Пловдив, България

minimization of the fiscal function of the tax, but it is a manifestation of a pursuit of other goals related to the economic policy of the state.

Keywords: *Tax revenues; tax policy; direct taxes; taxes on the income of individuals, tax base, gross income, net income, tax deductions*

JEL: H30

DOI:

1. Въведение

В изложението на настоящия доклад ще се опитам да изложа моята теза, въз основа на практическия ми опит като служител в националната агенция за приходите, както и изследователския опит в областта на публичните финанси, относно основните тенденции и насоки в подоходното облагане на физическите лица, основно в България, но в немалка степен и в Европейския съюз.

Погледнато исторически, личният подоходен данък е сравнително нов. Възникнал първоначално в Англия през 1799 г., той става постоянен данък в САЩ едва през 1913 г. Въведен е в България за първи път през 1894 г. Личният подоходен данък е много важен компонент на данъчната система и основен елемент от фискалната политика на всяка страна. Но в България тези негови характеристики резултат не толкова в проявлението на фискалната функция на данъка, т.е. в осигуряването на значими и стабилни финансови постъпления за фиска, колкото в изявата на икономическата, регулативната, социалната и контролната функции на данъка.

Добре известен факт е, че българската данъчна система е от такъв тип, че разчита основно на постъпленията от косвени данъци – основно ДДС, като и акцизи и мита. Те осигуряват над 60 на сто от приходите на фиска. Причините за това обстоятелство са предмет на отделно изследване, но в рамките на настоящата разработка е достатъчно да се отбележи, че финансовия, или чисто фискалния аспект на подоходното облагане, в частност това на физическите лица, не е доминантен елемент на неговата същност.

2. Изложение

Основната работна теза на настоящия доклад е, че подоходното данъчно облагане като цяло, и в частност това на физическите лица, е важен елемент от фискалната политика и съществена част от данъчната система на България, без обаче да има водещ, и дори съществен принос в осигуряването на финансовите приходи на държавата. На първо място при извеждането и обосноваването на тази теза следва да заема данъчната ставка.

От 2008 година в България се прилага пропорционално подоходно облагане, при това при сравнително ниска данъчна ставка в размер на 10%. Очевидно управляващите в България тогава, пък и сега, са възприели основните доводи на застъпниците на пропорционалното подоходно облагане за сметка на данъчната прогресия – а именно, че чрез плоския данък се постига същото преразпределение на дохода и благата в едно общество, при това по-

ефективно от прекия прогресивен данък. А що се отнася до справедливостта в обществото – счита се, че може да се постигне чрез държавните разходи, което има по-малко деформиращо отражение върху стимулите за труд и икономически растеж, които се потискат при условията на данъчна подходна прогресия.

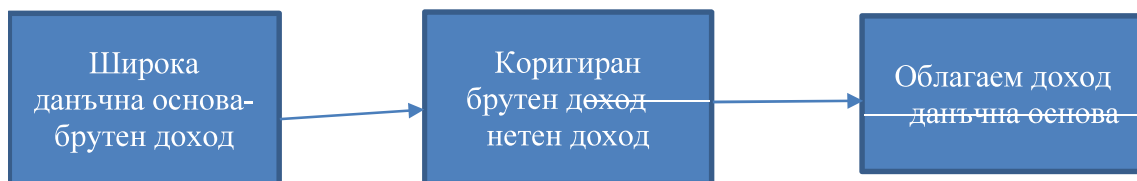
Преследването на цели, различни от чисто или строго фискалните, проличава и от следващия аспект на който следва да се спрем – данъчните облекчения, регламентирани законово в ЗДДФЛ. Няма да ги анализираме тук, това е предмет на отделно изследване, само ще ги посочим:

- Намалена работоспособност;
- Доброволно осигуряване и застраховане;
- Осигурителен стаж при пенсиониране;
- Дарения;
- Млади семейства;
- Деца;
- Деца с увреждания;
- Безкасови плащания;
- За подобрения и/или ремонт на недвижим жилищен имот.

Следва да се отбележи, че видът и характерът на облекченията показва приоритетното третиране на социални и демографски въпроси, и на второ място – стремеж към изсветляване на икономиката. Последното пък е водеща цел при въвеждането на облагане с ниска и плоска данъчна ставка посредством обезсмислянето в немалка степен чрез същата на желанието да се укриват доходи.

След данъчната ставка и данъчните облекчения идва ред и на третия аспект от обосноваването на работната теза – а именно формирането на облагаемия доход, или данъчната основа. На първо място ще изведем понятието „доход“, защото научната теория изобилства от дефиниции и схващания, но е добре да се изведе едно работно определение като опорна точка на изследването. Според мен най-добро е виждането, застъпвано от учени и изследователи като Дж.Р.Хикс, Р.Хейг и Х.Саймънс, че индивидуалният доход е мярка на покупателната способност на индивидите за определен период от време, най-често една година. Очевидно се прави разграничение между дохода като поток от постъпления и натрупаното богатство като запас. Или доход е нетното увеличение на способността на индивида да консумира и натрупва за определен период от време.

Стъпвайки на виждането на Хикс, Хейг и Саймънс, може да изведем brutния доход на лицата като една широка данъчна основа, или в brutния доход се включват всички възможни парични постъпления от различни източници. Впоследствие от brutния доход се извежда нетния доход, от него – данъчната основа, или облагаемия доход, т.е. данъчната база, спрямо която прилагаме данъчната ставка за да получим размера на данъчното задължение:

Фигура. 1. Определяне на данъчната основа

Но нека продължим нашия анализ хронологично: Първо, определихме фундаментално понятието „доход“ като мярка за покупателна способност на индивидите. Второ – относно „брутен доход“ чисто практически уточнихме, че включва всички възможни парични постъпления от всички възможни източници. Поради тази причина брутният доход е известен още в теорията и практиката като широка данъчна основа. Трето – от така полученния брутен доход се приспадат два параметъра, това са необлагаемите доходи и разходите, свързани с неговото получаване. Така се изчислява нетния доход, който заради посочените корекции за получаването му се нарича още „коригиран брутен доход“. Четвърто – получаването на данъчната основа (облагаемия доход), е последната фаза от преобразуването, тя е свързана с признаването и приспадането от коригирания брутен доход (нетния доход), на данъчните облекчения и данъчните намаления.

За данъчните облекчения вече стана въпрос. Важно е обаче да се направи пояснение относно необлагаемите доходи и разходите, необходими за получаването на облагаемите доходи. Първо – необлагаемите доходи са посочени изчерпателно в чл. 13 ЗДДФЛ. Няма да се спираме на тяхното изброяване и анализ, но е важно да се отбележи, че те са много и значими като брой, вид и мащаб. Второ – относно разходите, необходими за формиране на облагаемите доходи. Те са различни при различните видове доходи – от трудови възнаграждения, от свободни професии, от ЕТ, от земеделие и т.н. Но общото е, че са значителни като размери, защото винаги включват един компонент – законово регламентирания задължителни осигурителни вноски, които са за сметка на титуляра на облагаемия доход, а те са значителен размер, често достигащ една трета от дохода.

3. Заключение

Подходното облагане на физическите лица е важен елемент от икономическата политика и данъчната система на България, но не от строго фискална гледна точка, а от позицията на постигане на по-широки цели – икономически, социални, демографски. Това проличава от всички етапи на данъчния процес, свързани с определянето на данъчната база и данъчното задължение. На първо място е определянето на данъчната ставка – използва се ниска и плоска ставка за изчисление на подходния данък на физическите

лица. Но освен чрез данъчната ставка, данъчното задължение се минимизира чрез редуциране и на данъчната база – определен е широк кръг на необлагаемите доходи, регламентирани са немалко данъчни обекчения и данъчни намаления, въведени са множество разходи, които се приспадат от нетния доход.

Очевидно е, че една от основните цели е „изсветляването на икономиката“ чрез промяна на отношението и манталитета на данъкоплатеца в посока намаляване на склонността към укриване на доходи. Но въпреки посочените усилия постигането на набеязаната цел е проблемно и дискуссионно по ред причини – например водеща част от големите разходи, които се приспадат от нетния доход при формирането на данъчната основа, са дължимите от физическите лица задължителни осигурителни вноски. В един момент се оказва, че не данъчните задължения по ЗДДФЛ (които с оглед на посочените причини не са високи), а именно въпросните осигурителни вноски са причина физическите лица да предпочитат „сивата“ част на икономиката пред „светлата“. Но това вече е въпрос за друго изследване и за отделен анализ.

Използвани източници

- Брусарски, Р., Захариев А., Манлиев, Г., „Финансова теория“, 2015 г., издателство „Фабър“
- Коцев, Цв., Владимирова, Т., Владимиров, В., Киров, С., Герчева, С., Благойчева, Х., Найденов, Л., „Публични финансии“ 2008 г., „Стено“
- Савов, С., „Икономикс“, 1998 г., издателство „Тракия М“
- Хикс, Дж., „Стоимост на капитал“, Москва, 1988
- Human D.N. Public Finance. A Contemporary Application of Theory to Policy. N.Y., 1987
- Krugman, P., Macroeconomics, 1997
- Процесуално данъчно законодателство – ДОПК (Данъчноосигурителен процесуален кодекс)
- Материално данъчно законодателство – ЗДДФЛ (Закон за данъците върху доходите на физическите лица)
- www.minfin.bg (интернет сайт на МФ)
- www.nsi.bg (интернет сайт на НСИ)
- www.bnb.bg (интернет сайт на БНБ)